

‘... พวกเราไม่สงสัยทุกคนนั่นแหละ ธรรมมากมายนัก
โน่นก็ธรรม นี่ก็ธรรม ไม่รู้จะไปเอาธรรมที่ไหนแน่
ไม่รู้จะเอาธรรมที่ไหนแท้ๆ นี่ธรรมอันนี้แหละเป็นความจริงละ
ให้เอาใจติดอยู่ตรงนั้นแหละ อย่าไปเที่ยวหาอื่นให้มันอื่น
จากศูนย์กลางกายมนุษย์ กลางกายของตัวไปเลย...’
‘... ตรงนั้นแหละ เอาใจไปจรดอยู่ตรงนั้นแหละ
ถ้ายังไม่เห็น นานๆ เข้าก็ให้เห็นเอง พอถูกส่วนเข้าก็ให้เห็นเอง ...’

รวมพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

กัณฑ์ที่ ๒๒

อุทานคาถา

๒๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓

นมโหม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ทน)

ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
 อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
 อถสฺส กงฺขา วปยฺนติ สพุพา
 ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ
 ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
 อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
 อถสฺส กงฺขา วปยฺนติ สพุพา
 ยโต ขยํ ปจฺจยํ อเวทีย
 ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
 อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
 วิรูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ
 สุโรว โสภาสยมนฺตลิกขณฺติ

อภ.ก.(บาลี) ๓๗/๕๔๕/๒๐๖

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงในอุทานคาถา ที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงเปล่ง
 ขึ้นด้วยพระองค์เอง มิได้ปรารภสิ่งหนึ่งสิ่งใด ปรารภแต่ธรรมสิ่งเดียวเท่านั้น ทรง
 เปล่งอุทานคาถาขึ้นดังที่ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นนั้น อุทานคาถานี้เป็นความเปล่งขึ้นจาก
 พระโอษฐ์ของพระองค์เอง เปล่งขึ้นด้วยมาปรารภถึงธรรมว่าเป็นของอัครจริยนัก ธรรม
 นั้นเป็นของอัครจริย บัดนี้ท่านทั้งหลายทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต จงตั้งใจให้บริสุทธิ์สนิท
 ฟังอุทานคาถาซึ่งเปล่งขึ้นจากพระทัยของพระบรมศาสดา ปรากฏโดยวาระพระบาลีว่า

ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
 อถสฺส กงฺขา วปยฺนติ สพุพา ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ

แปลเป็นสยามภาษาว่า เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ

เมื่อใดธรรมทั้งหลายเกิดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป นั้นได้รู้จักธรรมว่าเกิดแต่เหตุ

เมื่อใดธรรมทั้งหลายเกิดแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย

เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมืดเสียได้ ดำรงอยู่เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมากำจัดความมืด ทำอากาศให้สว่าง ฉะนั้น

นี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่เป็นของรู้ถึงได้ง่าย รู้ถึงได้ยากนัก ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแก่พราหมณ์นั้น เราควรจะรู้ ธรรมอะไรที่ปรากฏแก่พราหมณ์นั้น และกับบอกลักษณะทำทางไว้ให้เสร็จ เสมือนดวงอาทิตย์ขึ้นไปแล้วกำจัดความมืด ทำอากาศให้สว่าง นี่เป็นข้อใหญ่ใจความสำคัญนัก จะเอาธรรมตรงไหน ดวงไหน ขึ้นไหน อันไหน กัน ธรรมที่เกิดขึ้นแก่พราหมณ์นั้น ถ้าว่าไม่รู้จักธรรมดวงนั้น ฟังไปเถอะ สักร้อยครั้งก็ไม่ได้เรื่อง ไม่ได้เรื่องได้ราวทีเดียว อุทานคาถานี้ลึกซึ้งอยู่ ไม่ใช่ของง่าย เผอิญจะต้องกล่าวไว้อย่า ไม่ได้กล่าวพิสดาร เรียกว่า อุทานคาถา

ธรรมที่ปรากฏแก่พราหมณ์นั้น เป็นมนุษย์ เป็นหญิงก็ดี ชายก็ดี ทั้งฤๅษีทั้งบรรพชิตไม่ว่า ที่ปรากฏอยู่บัดนี้มีธรรมบังเกิดขึ้นกับใจบ้างไหม ที่ปรากฏอยู่เสมอนะ บางคนก็มี บางคนก็ไม่มี ที่ไม่มีนั้นเทียบกับคนตาบอด ที่ธรรมปรากฏขึ้นแล้วนะ เทียบด้วยคนตาดี เรื่องนี้พระองค์ทรงรับสั่งในเรื่องธรรมว่า **ทิกฺขณมฺมุสฺสวiharī** ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันทันตาเห็น ธรรมที่บังเกิดปรากฏอยู่กับตัวนะ พวกที่มีธรรมกาย มีธรรมปรากฏแก่ตัวเสมอ พวกไม่มีธรรมกาย นานๆ จะปรากฏธรรมสักครั้งหนึ่ง ธรรมที่ปรากฏขึ้นนะประจำตัวเชียวนะ ติดอยู่กับใจของบุคคลนั้น สว่างไสว ถ้าปฏิบัติดีๆ เหมือนดวงอาทิตย์ในกลางวันเชียวนะ แจ่มจ้าอยู่เสมอ แต่ว่าใจนั้นต้องจรดอยู่กับธรรม ถ้าว่าใจไม่จรดอยู่กับธรรม หรือธรรมไม่ติดอยู่กับใจละก็ ความสว่างนั้นก็หายไปเสีย เหมือนอย่างตามประทีปในเวลากลางวัน ประทีปอย่างย่อมๆ ความสว่างก็น้อย ประทีปนั้นขยายออกไป ความสว่างก็ขยายออกไป อย่างนั้นแหละฉันใด ธรรมก็มีหลายดวง สว่างต่างกันอย่างนั้นเหมือนกัน

ธรรมะอยู่ที่ไหน มนุษย์อยู่ที่ไหนธรรมอยู่ที่นั่น มนุษย์มีธรรมด้วยกันทุกคน เขาเรียกว่าดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ถ้าว่าผู้ที่ทำกรรมเป็นละก็ ใจไปติดที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น ติดอยู่ที่นั่นแหละ ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่มนุษย์คนนั้นแล้ว

ถ้าว่ากายมนุษย์ละเอียด ใจมนุษย์ละเอียดก็ติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้น ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายมนุษย์ละเอียดนั้นแล้ว

ถ้าว่าเป็นกายทิพย์ ใจก็ไปติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถ้าว่าไม่ติดอยู่ในธรรมดวงนั้น ไม่เห็นธรรมดวงนั้นแจ่ม ได้ชื่อว่าธรรมยังไม่ปรากฏ เมื่อธรรมปรากฏแล้ว ก็เห็นธรรมดวงนั้นแจ่ม ๓ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงขนาดนั้น ดวงกลม

กายทิพย์ละเอียดเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ๔ เท่าฟองไข่แดงของไก่ แจ่มอยู่กับใจเสมอ นั้นได้ชื่อว่าธรรมปรากฏแก่กายทิพย์ละเอียดแล้ว

กายรูปพรหม ใจติดอยู่กับศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ไส ๕ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ไสบริสุทธิ์ นั้นแหละธรรมนั้นปรากฏแก่กายรูปพรหมแล้ว

กายรูปพรหมละเอียด เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด เห็นดวงไส ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ติดอยู่กับใจเสมอ สว่าง ไม่มีมืด ได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายรูปพรหมละเอียดแล้ว

กายอรูปพรหม ใจติดอยู่กับดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่ เห็นแจ่มอยู่เสมอไป นั้นได้ชื่อว่าธรรมดวงนั้นปรากฏแก่กายอรูปพรหมแล้ว

กายอรูปพรหมละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใจอรูปพรหมละเอียดติดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด เห็นใสชัดปรากฏ ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่เห็นปรากฏอย่างนี้ละก็ นั้นแหละได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่กายอรูปพรหมละเอียดแล้ว

ถ้ากายธรรม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเท่านาดักธรรมกาย กลมรอบตัว ถ้าใจของธรรมกายติดอยู่ที่ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ติดอยู่เสมอละก็ นั้นแหละได้ชื่อว่าธรรมนั้นปรากฏแก่ธรรมกายนั้นแล้ว

กรรมกายละเอียดเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกรรมกายละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว

กายกรรมพระโสดา เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายกรรมพระโสดา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ติดอยู่กับใจพระโสดา พระโสดานั้นได้ชื่อว่ามีกรรมประจำใจแล้ว ได้ชื่อว่ากรรมนั้นปรากฏแก่กายกรรมพระโสดาแล้ว

พระโสดาละเอียด พระสกทาคา สกทาคาละเอียด พระอนาคา อนาคาละเอียด พระอรหัต อรหัตละเอียด พวกนี้ติดอยู่เสมอไม่หลุด ติดอยู่เสมอฉะนั้นได้ชื่อว่ากรรมปรากฏขึ้นแล้ว แต่พวกที่ยังไม่เห็น ไม่มี ไม่เป็นปรากฏ ได้ชื่อว่ายังไม่เห็น ไม่มี ไม่เป็นปรากฏ กรรมนั้นได้ชื่อว่าไม่ปรากฏ

ตามกำหนดวาระพระบาลี ยथा หเว ปาตุภวุนติ ธมฺมา อาตปิโน ฉายโต พุราหมณฺสสุ แปลเนื้อความว่า เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ ผู้เพ่งอยู่แล้วก็เห็นดวงธรรมนั้นแหละ นี่แหละได้ชื่อว่ากรรมปรากฏแก่พราหมณ์ ละ อถสฺส กงฺขา วปยฺหุนติ สพฺพา เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์ย่อมสิ้นไป ก็ใจไปติดอยู่เสียกับกรรม เห็นกรรมแล้ว ก็หมดสงสัยในเรื่องกรรมกันเสียที เห็นแล้ว ติดแล้ว ปรากฏแล้ว หมดสงสัยในเรื่องกรรมกันเสียที พวกเรานี้มันสงสัยทุกคนนั้นแหละ ธรรมมากมายนัก โน่นก็กรรม นี่ก็กรรม ไม่รู้จะไปเอากรรมที่ไหนแน่ ไม่รู้จะเอากรรมที่ไหนแท้ๆ นี่กรรมอันนี้แหละเป็นตัวจริงละ ให้เอาใจติดอยู่ตรงนี้แหละ อย่าไปเที่ยวหาอื่นให้มัน อื่นจากศูนย์กลางกายมนุษย์กลางกายของตัวไปเลย ตรงนั้นแหละ เอาใจไปจรดอยู่ตรงนั้นแหละ ถ้ายังไม่เห็น นานๆ เข้าก็เห็นเอง พอถูกส่วนเข้าก็เห็นเอง ที่ไปหาที่อื่น ไปโน่น ไปตรงโน้น ไปตรงนี้ ไปที่โน่น ไปที่นี่ ไปหากรรมในป่าในดงในดงกันยกใหญ่ทีเดียวเพราะไม่เห็น พอไปเห็นเข้าแล้ว ไร้ ผ้าโพกหัวหาแทบตายไม่เห็น อยู่บนหัวนี้เอง ไปหากรรมแทบตาย ธรรมอยู่กลางตัวของตัวๆ นั้นเอง นั่นแหละกรรมอยู่ตรงนั้นแหละ แต่ว่าไม่ปรากฏขึ้น เมื่อปรากฏขึ้นแก่พราหมณ์แล้ว พราหมณ์ก็หมดสงสัย ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้จักกรรมว่าเกิดแต่เหตุ ได้รู้ว่ากรรมเกิดแต่เหตุ

กรรมเกิดแต่เหตุอย่างไร? ก็เพ่งพิจารณาดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ โส บริสุทฺธิ์ เหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท้าฟองไข่แดงของไก่ เออ ธรรมดวงนี้เกิดแต่เหตุ รู้ทีเดียว เกิดแต่เหตุ เหตุอะไร? เพราะมนุษย์ทำบริสุทฺธิ์กาย บริสุทฺธิ์วาจา บริสุทฺธิ์ใจ ไม่มีร่องรอยเลยเชียว นิดเดียวเท่าปลายผมปลายขนก็ไม่มี กลับเป็น

คนอีกทีก็เป็นมนุษย์อีก ดวงธรรมอันนั้นเป็นขึ้นอีก ดวงธรรมดวงเก่านั้นหมดไป หมดอำนาจหมดชีวิตไป กลับเป็นมนุษย์ดังเก่าอีก ก็มีธรรมดังเก่าแบบเดียวกัน อ้อ ธรรมนี้เกิดแต่เหตุอย่างนี้ เกิดแต่เหตุที่มนุษย์ทำนี่เอง

ถ้าว่ามนุษย์ไม่ทำความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ให้่องแท้งแล้วละก็ ไม่ได้เป็นมนุษย์ กลับไปเป็นอสุรกาย เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นสัตว์นรกไป ธรรมนั้นก็เสียไป จำขุ่นหมอง เศร้าหม่นไปหมด แต่ว่าสัตว์นั้นไม่เห็น ถ้าเห็นแล้วไม่ไปนรกแน่นอน ไม่ไปละ กลับเป็นมนุษย์ทีเดียว นี่แหละได้ดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์แล้ว เห็นไหมละ ด้วยวิธีบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ กายมนุษย์ละเอียดก็เช่นเดียวกัน ดวงธรรมละเอียดลงไปกว่านี้ ๒ เท้าฟองไข่แดงของไก่ ทั้งกายมนุษย์หยาบ มนุษย์ละเอียด ทั้ง ๒ กายนั้นเป็นกายที่มารวมกัน อุตส่าห์พยายามรักษาความบริสุทธิ์ของตัวไว้ บริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ไม่มีร่องรอยเลย

เมื่อบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ไม่มีร่องรอยเลยแล้วละก็ อุตส่าห์พยายามเหมือนภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา นั้นแหละ อุตส่าห์บำเพ็ญทาน ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา อุตส่าห์ให้ทานตามกาล ตามสมัย ตามกำลังของตน อุตส่าห์รักษาศีลให้ดียิ่งขึ้นไป กาย วาจา ใจ ไม่ให้เดือดร้อนใคร ไม่ให้กระทบกระเทือนใคร ตัวเองก็ไม่เดือดร้อน ไม่ให้กระทบกระเทือน คนอื่นก็ไม่ให้เดือดร้อน ไม่ให้กระทบกระเทือน รักษากาย วาจา ใจ ไว้เป็นอันดี เรียกว่าศีล สุตะ ถึงวันธรรมสวนะก็อุตส่าห์พากันมาสดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอย่างนี้แหละ เหมือนภิกษุสามเณร ก็อุตส่าห์พากันมาสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา ทำอย่างนี้เรียกว่าสุตะ จาคะ กระทบกระเทือนกันบ้างก็ช่างเถิด ให้อภัย ไม่ถือเอาโทษ ไม่ถือเอาความขุ่นมัวเศร้าหมองอันใด ให้อภัยกันเสียหมดทีเดียว อยู่ด้วยกันตั้งร้อยตั้งพันก็ไม่ใช่ไร ยิ้มแย้มแจ่มใสกันดี เพราะให้อภัย ซึ่งกันและกัน

ปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ สูงและต่ำ ดีชั่ว ผิดชอบ เมื่อเราตั้งอยู่ในความเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องมีใจโอบอ้อมอารีต่อผู้น้อย ต้องมีใจอย่างนั้น นั่นเรียกว่ามีปัญญา ต้องอยู่ในความโอบอ้อมอารี เราเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องตั้งอยู่ในความเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ อย่าถือเอาแต่ตัวของตัวไม่ได้ หรือไม่เช่นนั้น ผู้ปกครองก็ต้องใจโอบอ้อมอารี ผู้อยู่ใต้ปกครองก็ต้องเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่ อย่างนี้อยู่เป็นสุขเบิกบาน สาราณใจ ต้องเคารพคารวะซึ่งกันและกัน ผู้น้อยผู้ใหญ่เป็นลำดับลงไป เคารพซึ่งกันและกันตามหน้าที่ ตามพรบชา อายุ ตามคุณธรรมนั้นๆ ดังนี้ได้ชื่อว่าแตกกายทำลายขันธจากมนุษย์โลกนี้ ทำดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ให้บังเกิดขึ้น ๓ เท้าฟองไข่แดง

ของไก่ โตหนักขึ้นไป ดีหนักขึ้นไป กายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียด ทำละเอียดลงไปแบบเดียวกัน ทำให้ดียิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก

เรายังเวียนว่ายตายเกิดในกามภพนี้ สุขไม่พอ ต้องทำให้สูงขึ้นไปกว่านี้ อุตส่าห์ทำรูปฌาน เมื่อบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ศีลก็บริสุทธิ์เป็นอันดีแล้ว กาย วาจา ใจ ก็บริสุทธิ์เป็นอันดี ทาน ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ก็สมบูรณ์บริบูรณ์ดีแล้ว ตั้งใจแน่วแน่ว่าเพื่ญฺณมานให้บังเกิดมีขึ้น ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมนั้น ใจหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น กายมนุษย์ละเอียดนั้น หยุดนิ่งพอถูกส่วนเข้า เห็นดวงปฐมฌานทีเดียว วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว นั้นเรียกว่าดวงปฐมฌาน แล้วก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปฐมฌานนั้นแหละ พอถูกส่วนเข้าก็บังเกิดดวงทุติยฌาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอกเท่ากัน กลมรอบตัวเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงทุติยฌาน พอหนึ่งถูกส่วนเข้า เกิดดวงตติยฌานขึ้นจากดวงทุติยฌานนั้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว ใจก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงตติยฌานนั้น ถูกส่วนเข้า เห็นดวงจตุตถฌาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัว ๔ ดวงนี้เป็น ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เมื่อทำฌานให้บังเกิดมีขึ้นเช่นนี้แล้ว อำนาจฌานนี้แหละ อำนาจความบริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ อำนาจทาน ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นเหตุให้บังเกิดธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ๕ เท้าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว ฟองไข่แดงของไก่ ๔ ดวงมารวมกันเข้าเป็นดวงเดียว กลมรอบตัว ทั้งหยาบทั้งละเอียดแบบเดียวกัน

ถ้าว่าทำยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ใจของกายมนุษย์ ใจของกายรูปพรหมนั้น หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียด พอถูกส่วนเข้า รู้ว่าฌานสูงขึ้นไปกว่านี้มี นิ่งอยู่กลางจตุตถฌานนั้น พอถูกส่วนเข้า เห็นนิ่งอยู่กลางจตุตถฌานนั้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจรูปพรหมก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางอากาศนั้น พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงอากาศอันญายตนฌาน กายรูปพรหมเข้าไม่ได้ กายอรูปพรหมก็ปรากฏขึ้น ใจกายรูปพรหมก็นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงอากาศอันญายตนนั้น ถูกส่วนเข้า เห็นวิญญาณัญญายตนะ เห็นชัดทีเดียว รู้ว่าเกิดมาจากกลางของอากาศนั้น วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจของอรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางของดวงรู้นั้น พอถูกส่วนเข้า เห็นอากิญจัญญายตนะ รู้ละเอียด วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมรอบตัวเหมือนกัน ใจของอรูปพรหมก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงรู้นั้น พอถูกส่วนเข้า เห็นรู้ก็ใช้ไม่

รู้ก็ใช่ อยู่กลางดวงของรู้ละเอียดนั้น เรียกว่า เนวสัญญานาสัญญายตนะ รู้ก็ใช่ไม่รู้ก็ใช่ ให้เกิดขึ้นดังนี้ได้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นอรุณยาม ดวงธรรมนั้นก็โตออกไป ถ้าว่าวัดฟองไข่แดงเป็นที่ตั้งละก็ ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ๘ เท่า โตขึ้นไปดังนี้ ก็รู้ที่เดียวว่า ธรรมเหล่านี้ที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นจากเหตุ เหตุเพราะทำขึ้น บำรุงขึ้นให้เป็น ถ้าไม่บำรุงขึ้นไม่ทำขึ้น ไม่เป็น ก็มุ่งจะให้สูงขึ้นไปกว่านั้น ก็ทำขึ้นไปได้อีก

กายอรุณพรหมนั้นที่จะทำต่อขึ้นไป นิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรุณพรหม พอถูกส่วนเข้าก็เดินศีลเที่ยว เฟ่งอยู่ในเนวสัญญานาสัญญายตนะ ดวงธรรมที่ละเอียดจริงนั้นแหละ ก็เห็นดวงศีล วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ หยดหนึ่งอยู่กลางดวงศีลนั้น ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยดหนึ่งอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยดหนึ่งอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติ วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ วัดผ่าเส้นศูนย์กลางคืบหนึ่ง กลมรอบตัว หยดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้า เห็นกายธรรม รูปเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม สีเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า หน้าตักโตเล็กตามส่วน อย่างโตที่สุดหย่อนกว่า ๕ วา อย่างเล็กที่สุดไม่เกินคืบหนึ่งไป นั้นเรียกว่ากายธรรม เกิดเป็นลำดับไป ก็รู้ว่า อ้อ! ธรรมเกิดขึ้นได้เพราะเหตุ เหตุที่เรากระทำลงไปนี้เอง เหตุของศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ

นี้แหละให้เข้าถึงกายธรรมได้ เข้าถึงได้อย่างนี้ เห็นปรากฏอย่างนี้ที่เดียว กายธรรมโคตรภู กายธรรมพระโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียดก็ทำไปแบบเดียวกันนี้ กายธรรมพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียดก็ทำไปแบบนี้ กายธรรมพระอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียดก็ทำไปแบบนี้ จนกระทั่งเข้าถึงกายธรรมพระอรหัตก็ทำไปแบบนี้

เมื่อธรรมปรากฏขึ้นเช่นนี้แล้ว พราหมณ์เขาก็รู้ว่าธรรมเกิดแต่เหตุ เหตุที่กระทำลงไปอย่างนี้ ไม่กระทำไม่เกิด ถ้าไม่มีเหตุดังนี้เกิดไม่ได้ ต้องมีเหตุอย่างนี้จึงเกิดได้ เมื่อรู้จักเหตุดังนี้ ต้องทำลงไปในเหตุ ต้องการธรรมต้องทำลงไปในเหตุ ผิดเหตุละก็ไม่เกิด นี่ชั้นหนึ่ง

ในคาถาที่ ๒ ว่า ยทา หเว ปาตุภานุติ ธมฺมา อาตปิโน ฌายโต พฺราหฺมณฺสฺส อถสฺส กงฺขา วปยฺหุติ สพฺพา ยโต ขยํ ปจฺจยาณํ อเวท

เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เห็นจริงแท้ไม่ต้องสงสัย ยโต ขยํ ปจฺจยาหนํ อเวทึ เพราะพราหมณ์นั้นได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย ตรงนี้สำคัญนัก พราหมณ์นั้นได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย รู้ความสิ้นไป เมื่อพราหมณ์เดินขึ้นไปเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงกายพระอรหันต์ก็รู้ทีเดียว รู้ชัดทีเดียว ที่จะขึ้นไปเช่นนี้ก็ต้องรู้ชัด เห็นชัดทีเดียว เพราะแก่เห็นแล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ที่จะชะลอกายมนุษย์ไว้ได้ดังนี้เพราะอภิขมา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ บังคับอยู่ บังคับธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์อยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด กายทิพย์เล่า เพราะปัจจัยคือ โลภา โทสะ โมหะ ทั้งหยาบทั้งละเอียด บังคับกายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียดอยู่ กายรูปพรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็เพราะปัจจัยคือ ราคะ โทสะ โมหะ ทั้งหยาบทั้งละเอียด บังคับกายรูปพรหมอยู่ ขึ้นไปจากภพไม่ได้ ไปไม่พ้น กายอรุปรหมเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียด เพราะกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย บังคับอรุปรหมทั้งหยาบทั้งละเอียดอยู่ พ้นจากภพไปไม่ได้

กายธรรมเล่า เพราะสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิล্পพตปราคาส เป็นสังโยชน เป็นปัจจัยคุ้มครองป้องกันไม่ให้หลุดพ้นไปจากโคตรภพบุคคลได้ ทั้งหยาบทั้งละเอียด เมื่อเข้าถึงพระโสดา เป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ทั้งหยาบทั้งละเอียด เพราะกามราคะ พยาบาท อย่างหยาบบังคับอยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด กายพระสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียดเล่า เพราะกามราคะ พยาบาท อย่างละเอียดมันบังคับอยู่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด พระสกทาคาไปไม่ได้ ติดอยู่เพียงแต่พระสกทาคานี้ เมื่อเข้าถึงพระอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา สังโยชนเบื้องบนนี้เอง นี่เป็นปัจจัยคุ้มครองป้องกันไม่ให้เป็นพระอรหันต์ได้ เป็นลิมเป็นสลักอยู่อย่างนี้ ท่านก็อุตส่าห์พยายามให้เข้าถึงพระอรหันต์ เดินทางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอบรรลุเป็นพระอรหันต์ หลุดจากรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา เรียกว่า ขีณาสโว ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ทิฏฐาสวะ ไม่มีในพระอรหันต์ เมื่อไม่มีในพระอรหันต์เห็นชัดเช่นนี้ ท่านก็รู้นะซี รู้ชัด เห็นชัดทีเดียวว่า นี่แหละ ยโต ขยํ ปจฺจยาหนํ อเวทึ พราหมณ์นั้นได้รู้ความสิ้นไปของปัจจัยทั้งหลาย ไม่มีปัจจัยเลย ปัจจัยฝ่ายที่จะตรึงไว้ไม่มีเลย หลุดจากปัจจัยหมด เป็นพระอรหันต์ เป็นสมุจเฉตปหาน แน่นอนในพระพุทธศาสนา

เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้ ในบาทที่ ๓ รับรองอีก รับรองที่เดียวว่า ยथा หเว
ปาตุภวติ ธมฺมา อาตาปิโน ฉายโต พุราหฺมณสฺส เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏ
แก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ วิรูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ พราหมณ์นั้นยอมกำจัด
มารและเสนามารเสียได้ สุโรว โสภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ ดำรงอยู่เหมือนดวงอาทิตย์
ผุดขึ้นมากำจัดมืด กระทำอากาศให้สว่างฉะนั้น นี่ปรากฏเป็นพระอรหันต์แล้วอย่างนี้
สว่างเป็นพระอาทิตย์กลางวันเรื่อย ไม่มีคำเลย เมื่อยังไม่ถึงพระอรหันต์ละก็ ยังมีคำ ยังมี
สว่างอยู่ ถ้าถึงพระอรหันต์ละก็ไม่มีคำเลยทีเดียว มีสว่างตลอด เพราะดวงธรรมเต็มที่
แล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหันต์นั้นวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว ดวง
นั้นยิ่งกว่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ไปอีก ดวงจันทร์ก็ดี ดวงอาทิตย์ก็ดี สองให้สว่างในที่
ที่ส่องได้ ที่ลึกลับลงไปใต้แผ่นดินส่องไม่ได้ ถ้าหาส่องไม่ถึง

ดวงธรรมของพระอรหันต์นั้น ใต้แผ่นดินก็สว่างหมด เหนือดวงจันทร์ดวงอาทิตย์
ก็สว่างหมด เห็นสว่างตลอดหมด ในถ้ำ ในเหว ในปล่อง ในไส้พุง ตับไต เห็นตลอด
หมด ปรากฏอย่างนี้ ท่านจึงได้เทียบด้วย สุโรว โสภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ เหมือน
ดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมาแล้วกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่าง ดวงธรรมก็ทำให้สว่างยิ่งกว่านั้น
สว่างในไส้พุงตับไต สว่างหมด ในภูเขา ดวงอาทิตย์ส่องได้แต่ในที่ที่ส่องได้ ในที่
ลึกลับเข้าไปในภูเขาเข้าไปส่องไม่ได้ ส่วนดวงธรรมส่องเข้าไปได้ตลอดหมด ท่านจึงได้
ยืนยันว่า นตฺถิ ปญฺญา สมา อภา แสงสว่างใดเสมอด้วยปัญญาไม่มี ดวงธรรม
นั้นแหละให้เกิดปัญญาสว่าง ไม่มีที่กำบังอันใดแต่ชนิดเดียว จะกำบังก็กำบังไม่ได้ ไม่มี
สิ่งหนึ่งสิ่งใดกำบังได้เลย ส่องสว่างได้ตลอด นี่ท่านจึงได้ชื่อว่าเหมือนยังกับดวงอาทิตย์
ผุดขึ้น เหมือนดวงอาทิตย์เกิดขึ้นแล้วกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่าง ดวงธรรมก็เทียบ
ด้วยอย่างนั้นเหมือนกัน

นี่เป็นอุทานคาถา พระบรมศาสดาทรงตรัสเทศนา เป็นธรรมอันลึกซึ้ง ฟัง
พอดีพอร้ายไม่รู้เรื่อง เมื่อเป็นของลึกซึ้งขนาดนี้ละก็ จำเอาไว้ว่าเราจะต้องทำให้เป็น
เหมือนอย่างนี้ นี่ที่เขาเป็นธรรมกายเขารู้หนา แค่นี้เขาเข้าใจทีเดียวว่า อ้อ! ตำรับตำรา
มีจริงอย่างนี้ เราก็เห็นจริงเหมือนตำราแล้ว ถูกต้องตามตำราแล้ว ผู้ที่ไม่เห็นไม่เป็น
ปรากฏก็เท่ากับตาบอด ไปไหนไม่รอด ติดอยู่แค่กายมนุษย์นี้เอง ดวงธรรมที่ทำให้
เป็นกายมนุษย์ก็ไม่ได้เห็นไม่เป็นกับเขา เมื่อไม่เห็นไม่เป็นกับเขาก็ไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่
ก็เป็นทุกข์อยู่รำไป ไม่มีสุข ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ก็เป็นสุข ที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งว่า

ทิวฏฐมมุขวิหารี ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันทันตาเห็น ถ้ามีธรรมเป็นเครื่องอยู่ละก็เป็นสุขในปัจจุบันทันตาเห็น เป็นสุขเดี๋ยวนั้น ท่านยืนยันด้วยว่า **อกาลโก** เมื่อเข้าไปถึงดวงธรรมนั้นแล้ว เป็นสุขเดี๋ยวนั้น ไม่ต้องผลัดกาลเวลา ไม่มีกาลเวลา จะได้เลื่อนความสุมาในเวลานั้นในเวลานี้ไม่มี พอถึงก็สุขทีเดียว ไปถึงเดี๋ยวนั้นเป็นสุขเดี๋ยวนั้นทีเดียว จึงเรียกว่า **อกาลโก** แล้วไม่ใช่เท่านั้น เป็นดวงแจ่มแจ้งกระจ่างสว่างกับใจอยู่ อาจจะเรียกบุคคลผู้อื่นเข้ามาดูได้ รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้ นี่ เหมือนกับเทศน์ให้ฟังอย่างนี้แหละ เรียกบุคคลผู้อื่นให้เข้ามาดูได้ เป็นดวงขนาดนั้นๆ โตเท่านั้น สว่างถึงนั้น อาจจะเรียกบุคคลผู้อื่นให้เข้ามาดูได้อย่างนี้ นี้เรียกว่า **เอหิปสฺสโก โอปนยิโก** ไม่ใช่เป็นของแข็ง น้อมเข้าไปในใจก็ได้ น้อมเข้าไปตั้งอยู่แคไหนก็ได้ น้อมออกข้างนอกก็ได้ น้อมลงข้างล่าง ช้ายขวาหน้าหลัง นอกใน น้อมไปได้ตามชอบใจหมดทั้งสิ้น ไม่ผิด นั่นเป็นของอ่อนตามใจอย่างนั้น เรียกว่า **โอปนยิโก** เป็นของน้อมได้ตามชอบใจ **ปจฺจุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ** ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตัว ใครเข้าถึงใครก็รู้ ใครทำเป็นใครก็เห็น ใครได้ใครก็ถึง ใครไม่ได้ใครก็ไม่ถึง ใครไม่เป็นใครก็ไม่เห็นเท่านั้น ปรากฏอย่างนี้ นี่แหละอุทานคาถา ที่พระศาสดาทรงประสงค์แสดงไว้

ที่ชี้แจงแสดงมาแล้วนี้ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมเนียมปฏิบัติในอุทานคาถาตั้งแต่ต้นจนจบอันนี้ ขอความสุขสวัสดิ์ถึงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดา มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สพฺพพุทฺธานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระพุทธเจ้าทั้งปวง **สพฺพธมฺมานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระธรรมทั้งปวง **สพฺพสงฺฆานุภาเวน** ด้วยอานุภาพพระสงฆ์ทั้งปวง **ปิฎกตฺตยานุภาเวน** ด้วยอานุภาพปิฎกทั้ง ๓ คือ วินัย ปิฎก สุตตันตปิฎก ปริยัติปิฎก **ชินสาวกานุภาเวน** ด้วยอานุภาพชินสาวกของท่านผู้ชนะมาร จงดลบันดาลความสุขสวัสดิ์ให้อุบัติบังเกิดมีเป็นปรากฏในชั้นรปัญจกแห่งท่านทานิสสราบดีทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมิกถาด้วยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้

เอวံ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

